

УДК 347.97/99:004.9

Р. О. Арсірій

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУДАХ

Судова влада – це можливість та здатність спеціальних органів держави – судів – впливати на поведінку людей та соціальні процеси шляхом вирішення віднесених до їх компетенції питань, які виникають при застосуванні норм права, за допомогою конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного та господарського судочинства із дотриманням процесуальних форм як гарантії законності і справедливості прийнятих судами рішень.

Судову владу характеризує правосуддя – особлива державна діяльність, спрямована на вирішення конфлікту інтересів з позиції права з метою досягнення справедливості та істини, забезпечення дотримання норм права та захисту законних інтересів усіх осіб, що є учасниками суспільних відносин у (юридичних справах).

Судова система в Україні визначена Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», складається із Конституційного Суду та судів загальної юрисдикції, які формуються за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Систему судів загальної юрисдикції складають місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України. Загалом в Україні утворено 700 судів загальної юрисдикції, в яких здійснюють судочинство 8,7 тис. осіб суддів [1; 2; 3].

У 2010 році в провадженні судів України перебувало понад 8 733 429 справ та матеріалів, що у порівнянні з попереднім роком більше на 14,2%. З 2006 по 2010 роки кількість справ і матеріалів значно збільшилась. Основне зростання спостерігалось у 2007 і 2008 роках (на 17% та 15,5% порівняно з попередніми роками). Як вбачається з даних офіційного порталу «Судова влада», існує незмінна тенденція до збільшення кількості матеріалів судових справ, що знаходяться на розгляді у судах.

Так, навантаження на судову систему постійно зростає, при цьому кількість суддів за ті ж періоди було збільшено лише на 1033 осіб, або на 13%. Упродовж 2010 року кількість рішень місцевих загальних судів, скасованих або змінених в апеляційному порядку, склала 39,7 тис., або 2,84% від загальної кількості рішень, ухвалених судами першої інстанції за цей же період (у 2009 році – 27,3 тис. або 2,98%).

Зазначені дані не дають об'єктивної картини стану розгляду справ у судах, оскільки, наприклад, залишок нерозглянутих у загальних апеляційних судах цивільних справ на початку 2010 року становив 11,8 тис. справ, а на кінець року їх кількість зросла у 7 разів, становила 85,7 тис. справ. Невтішною також є статистика щодо кількості справ, розглянутих з порушенням строків розгляду.

Таким чином, можна стверджувати, що існуюча судова система в Україні не здатна в повній мірі забезпечити виконання покладених на неї завдань та функцій.

Підтвердженням тому, крім наведеного, є дані щодо строків розгляду справ у судах, кількість працівників суду, звинувачених у корупційних діяннях, недовіра

суспільства до судів, що видно з результатів соціологічних опитувань та кількості рішень Європейського суду проти України.

Декілька разів проводилось реформування судової системи, в результаті чого спостерігалися позитивні кроки: збільшення кількості суддів, впровадження апеляційної інстанції та спеціалізації судів, покращення матеріально-технічного забезпечення судів, введення додаткових посад в суді (помічника судді, судового розпорядника тощо). Проте цих кроків недостатньо, оскільки подальшого обов'язкового системного врегулювання потребують проблеми щодо недосконалості законодавства, низького кваліфікаційного рівня складу суддів, недостатнього рівня матеріально-технічного забезпечення судів, великого та нерівномірного навантаження на суддю.

З усіх названих причин, на мою думку, питання перенавантаження суду та завантаженості суддів є найголовнішим.

Викладення основного матеріалу. Слід зазначити, що економічна ситуація в країні не дає можливості збільшувати кількість суддів і вирішувати проблему їх завантаженості.

Вивченням викладених проблем постійно займаються такі діючі судові інституції, як Державна судова адміністрація України, Рада суддів України тощо, а також незалежні інституції та громадські організації.

Так, з метою інформаційно-технічного забезпечення судів, автоматизації всіх процесів судового діловодства, контролю проходження процесуальних документів, ведення Єдиного реєстру судових рішень, автоматичного формування статистичних звітів Рада суддів України на виконання Програми інформатизації судів затвердила Програму впровадження в апеляційних і місцевих судах системи електронного документообігу.

Серед заходів даної Програми передбачається створення локальних комп'ютерних мереж і встановлення спеціального комп'ютерного обладнання, впровадження автоматизованої системи електронного документообігу «Діловодство» суду тощо.

Крім того, до шляхів вирішення даного питання, зокрема, можна віднести: рекомендований Комітетом Міністрів Ради Європи пошук альтернатив судовому вирішенню спорів [4]; модернізація процесуальних кодексів; інтенсифікація роботи вищих судових інстанцій в частині формування практики розгляду нових категорій справ, що виникають у зв'язку зі зміною економічної ситуації, оновлення законодавства та реформування окремих суспільних інституцій.

Цілком зрозуміло, що подальша інтенсифікація праці судді лише негативно вплине на її якість, перетворивши суд на «конвеєр рішень». Не слід забувати, що фізичні й мозкові можливості людини обмежені. Практично в усіх країнах з розвинутою судовою системою актуальною є проблема виміру навантаження на суддю та забезпечення ефективності його роботи.

Одним з основних діючих в цьому напрямку неурядових проектів в Україні є проект USAID «Справедлива, незалежна та відповідальна судова влада України», за допомогою якого Радою суддів України спільно з Державною судовою адміністрацією України в країні розробляються як стратегічний план розвитку судової гілки влади, так і вирішуються технічні та освітні проблеми в окремих напрямках.

Однією із стратегічних цілей проекту є підвищення продуктивності та покращення якості здійснення правосуддя суддями шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій, розробки та застосування систем уніфікованого автоматизованого діловодства тощо.

Ще одним можливим заходом для покращення ефективності роботи судів є автоматизація та інформатизація роботи суддів та їх помічників.

Ще наприкінці минулого сторіччя було введено поняття автоматизованого робочого місця, наприклад, у працях академіка В.М. Глушкова [5].

Побудова автоматизованих робочих місць є фактичною реалізацією автоматизованої інформаційної системи безпосередньо для окремого працівника. Як правило, в загальному випадку під автоматизованим робочим місцем розуміють множину функцій і засобів, необхідних і достатніх для виконання ним своїх функцій.

В судах України вже використовуються окремі інформаційні системи, зокрема система електронного документообігу «Діловодство суду», що з'явилася в судах завдяки проекту USAID/MCC «Україна: верховенство права». Нею оснащено більшість адміністративних судів, у тому числі й Вищий адміністративний суд України (з грудня 2008 р.). Система електронного документообігу в умовах зростаючого навантаження на адміністративні суди дозволяє підвищити ефективність їх роботи на всіх етапах проходження справи. Вагомим досягненням системи є впровадження автоматичного (випадкового) розподілу справ між суддями, що дозволяє уникнути нарікань і звинувачень у непрозорості та корумпованості цього процесу.

Ще однією інформаційною системою є електронний реєстр судових рішень, який запроваджено Законом України «Про доступ до судових рішень» [6].

Слід зазначити, що комп'ютеризація судів, на яку витрачаються великі кошти, практично не змінить інформаційне оснащення та організацію роботи окремого судді. Встановлені в судах комп'ютери продовжують використовуватись переважно в якості друкарських машинок, а наповнення інформацією Єдиного державного реєстру судових рішень України викликає багато нарікань як з боку працівників суду, так і користувачів.

На думку автора, проблема полягає в тому, що програмні продукти для суддів розробляються і будуються без урахування потреб основної робочої одиниці судочинства – судді. Її робота не спрямовується на створення умов для ефективного використання робочого часу, інтелектуальних та професійних здібностей суддів з одночасним зменшенням фізіологічного і психологічного навантаження на них.

Однією зі спроб впровадження програмного забезпечення та апаратних засобів спрямованого безпосередньо на користувача (суддю, помічника, секретаря судового засідання) була розробка «Інтелектуального інтегрованого робочого місця судді ВСУ», яку здійснено громадською правозахисною організацією «Правозахист» (м. Кременчук).

«Інтелектуальне інтегроване робоче місце судді» є багатофункціональним програмно-апаратним комплексом. Воно складається більш як з десятка спеціальних програмних модулів, серед яких є модулі:

- звукозапису, в тому числі судових засідань;
- створення на базі звукозапису звукотекстового документа (тексту, пов'язаного зі звукозаписом);

– автоматичної реєстрації первинних та похідних документів, які створюються або надходять до робочого місця з автоматичним фіксуванням інформації щодо дати, часу, виконавців роботи тощо;

– автоматичного створення спеціальних баз даних з прив'язкою до існуючого законодавства та судової практики.

При створенні «Інтелектуальних інтегрованих робочих місць суддів» також вирішуються такі проблеми судів усіх рівнів:

- фіксування судових засідань;
- створення розгорнутих протоколів (журналів) судових засідань після закінчення засідання без затримки та витрачання зайвого часу;
- інформаційне забезпечення робочих місць суддів шляхом впорядкування інформації.

Інтерфейс апаратно-програмного комплексу побудовано таким чином, що користування його можливостями не вимагає від судді, помічника та секретаря особливих знань чи навичок.

Розробники поставили за мету досягнення наступних цілей:

– система організації роботи і документообігу повинна орієнтуватись на забезпечення ефективної роботи кожного користувача системи;

– для користувачів створюються такі можливості в організації роботи, щоб вивільнити їх від непродуктивних затрат часу, створити умови для плідної, творчої, фахової роботи;

– налагодження апаратури, вибір програмного забезпечення (аж до передачі комплексу в роботу та обслуговування) повинні реалізовуватись розробником, а у подальшому без втручання користувачів.

На жаль, досвід впровадження та використання програмного комплексу не вивчався. При створенні програмних продуктів для місцевих судів застосовані інші принципи, що остаточно не сформульовані, не доведена їх перевага.

Відсутність системного підходу до процесів інформатизації, розрив між сучасними засобами та наявними потребами є проблемою, що вимагає вирішення на даному етапі впровадження інформаційних технологій в судову діяльність.

Вирішення поставленої проблеми не є можливим без попереднього аналізу динаміки процесів та явищ, що протікають у судовій системі, створення цілісного уявлення про еволюцію та її якісну зміну, порозуміння процесів еволюції та її необхідності, співрозмірної еволюції усіх підсистем та суміжних систем.

Таким чином, потрібні попередні наукові дослідження та широке обговорення їх результатів на різних рівнях.

Системний підхід, системна методологія, системний аналіз – це той науковий інструментарій, який визначає рівень сучасного дослідника, що має намір аналізувати складні динамічні системи і процеси [7].

На підставі наявних завдань, що вирішуються в судах за допомогою інформаційних технологій, автором була здійснена спроба окреслити основні елементи та взаємозв'язки між ними.

За основу взято розділ 10 у навчально-практичному посібнику «Сучасне управ-

ління в суді» «Використання інформаційних технологій у судах загальної юрисдикції» авторства М.В. Приндык [8]. На думку автора, на першому етапі досить велика кількість інформаційно-комп'ютерних технологій, що використовуються у судах, має бути описана та систематизована. У той же час існує потреба у більш детальному дослідженні можливостей та перспектив застосування новітніх технологій.

Аналогічні дослідження проводились у країнах Європейського Союзу, так, Marco Velicogna було опубліковано звіт «Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у європейській судовій системі» [9]. Напрацювання цього дослідника, на думку автора, слід застосувати при дослідженні проблем впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в судах України.

Виокремлюються три основні підсистеми інформаційно-комп'ютерних технологій, що мають використовуватись в судах. Це підсистема засобів, що безпосередньо допомагають роботі судді; підсистема судової комунікації на основі інформаційно-комп'ютерних технологій та облікові системи.

Деякі елементи цих підсистем мають інтегруватись в електронне робоче місце судді, деякі створюють другий рівень керування на щаблі судів як установ, інші функціонують на рівнях сукупності спеціалізованих судів та всієї судової системи.

Взаємозв'язок елементів як у горизонтальному, так і вертикальному напрямку призведе в системі інформаційно-комп'ютерних технологій до синергічного ефекту за допомогою якого, на думку автора, можливо не тільки максимально зменшити фізичне, психологічне та розумове навантаження суддів за умови швидкого та якісного вирішення питань, які виникають під час здійснення судочинства та у поточній роботі, але й досягти багатьох цілей, що поставлені у ході судової реформи.

Висновки. Під час здійснення судової реформи судова система стикається з великою кількістю завдань. Однією з головних проблем у розвитку судової системи сьогодні є завантаженість судів та перевантаження працюючих в них суддів.

Одним з засобів вирішення зазначеної проблеми може стати використання інформаційно-комп'ютерних технологій на основі системного підходу до їх впровадження. Це надасть можливість збалансувати різні щаблі судової системи, спрямувати основні сили безпосередньо на вдосконалення роботи суддів. На найнижчій ланці системи інформаційно-комп'ютерних технологій має бути створене інтегроване інтелектуальне комп'ютеризоване робоче місце судді, що має включати в себе понад 10 спеціальних техніко-програмних елементів, інтегрованих в підсистеми вищих рівнів.

Серед таких елементів мають бути: покращений модуль звукозапису зі створенням на його базі звукотекстового документа (тексту, пов'язаного з звукозаписом); модулі автоматичної реєстрації документів, які створюються або надходять на робоче місце з автоматичним фіксуванням інформації щодо дати, часу, виконавців роботи та ін.; гнучкі модулі створення поточних баз нормативних актів з судової практики тощо.

Впровадження таких робочих місць закладе основу оснащення судової системи новітніми технологіями, вирішить багато злободенних проблем судів усіх рівнів.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Верховний Суд України. Сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D&Count=500&>.
3. Про судоустрій і статус суддів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
4. Рекомендація Комітету міністрів державам-членам, ухвалена Комітетом Міністрів на 762-й нараді заступників міністрів. 5 вересня 2001 г. REC (2001) 9.
5. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики. – Москва : Наука, Гл. ред. физ.-мат. лит., 1987. – 630 с.
6. Про доступ до судових рішень : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
7. Миронова Н.И. Введение в системный анализ (лекция и практикум) Челябинск : – 2004.
8. Голосніченко І.П. (Україна), професор Пітер Г. Соломон молодший (Канада). Сучасне управління в суді : навч. -практ. посіб. – Київ : Юрінком Інтер, 2010. ISBN 978-966-667-447-3.
9. Декларація про державний суверенітет. Від 16.07.1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
10. Денісова О. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності. 2004.
11. Marco V. Use of information and communication technologies (ict) in european judicial systems, 2010.

Анотація

Арсирій Р. О. Перспективи впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в судах. – Стаття.

Стаття присвячена актуальній проблемі впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій. Пропонується вирішення проблеми зменшення надмірного навантаження на суддів шляхом використання сучасних технологій обробки інформації. Пропонується системний підхід до вирішення впроваджувальних завдань. Описано елементи інформаційно-комп'ютерних технологій суддів.

Ключові слова: інформаційно-комп'ютерні технології судів, системний підхід, автоматизоване робоче місце, навантаження суддів, судова система.

Аннотация

Арсирій Р. А. Перспективы внедрения информационно-компьютерных технологий в судах. – Статья.

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме внедрения информационно-компьютерных технологий. Автор предлагает решение проблемы уменьшения избыточной нагрузки на судей путем внедрения современных технологий обработки информации. Предлагается системный подход к решению внедренческих задач. Описаны элементы системы информационно-компьютерных технологий судов.

Ключевые слова: информационно-компьютерные технологии судов, системный подход, автоматизированное рабочее место, нагрузка судей, судебная система.

Summary

Arsiriy R. A. Prospects of introduction of information and computer technology in the courts. – Article.

The article is devoted to the present problem of information and computer technology. The author offers a solution to reduce the excessive burden on judges by introducing modern information processing technology. It is proposed a systematic approach to solving the promotional tasks. The elements of information and computer technologies courts are described.

Key words: information and computer technology of courts, systems approach, automated workplace, burden of judges, the judicial system.